

MEDELTIDA VRAKFYND VID SUNDSVALL

HISTORISKA NOTISER

Landskapet Medelpads namn torde betyda "den mellersta vägen" (eller stigen; i så fall eng. path). Det syftar i alla fall just på den färdled som gick i Selånger, landskapets huvudbygd (*Lars Göran Tedebrand*). De två andra färdlederna skulle då vara Ljungans och Indalsälvens dalgångar. Under medeltiden tillhörde Medelpad, Ångermanland och övre Norrland det gamla Storhälsingland. Land i denna mening avser det område som står under en viss lag, dvs i detta fall Hälsingelagen (*Stefan Brink*). Lagen gällde förutom i Norrland även i Österland, dvs i Finland.

En bekräftelse finner vi i en urkund från år 1304. Där omnämns en prost Andreas just som "præpositus in medhalpadha in helsingia", alltså "prost i Medelpad i Hälsingland." Selånger var alltså prostsäte i Medelpad, en ytterligare markering av dess betydelse.

Ett av tre exemplar av norrlänningarnas lagbok från 1320-talet fanns fastkedjat mot väggen i Selångers medeltida kyrka. Detta kan vi inhämta av andra dokument som åsyftar åren 1346 och 1374, där man från Uppsala sökte fixera gränsen till Åbo stift (*Finland*) uppe i nordligaste Botten. Idag är kyrkan en ruin, som ligger alldeles ovanför hamnplatsen S:t Olofshamn, nu en åker på mellan 5 och 10 m över havet.

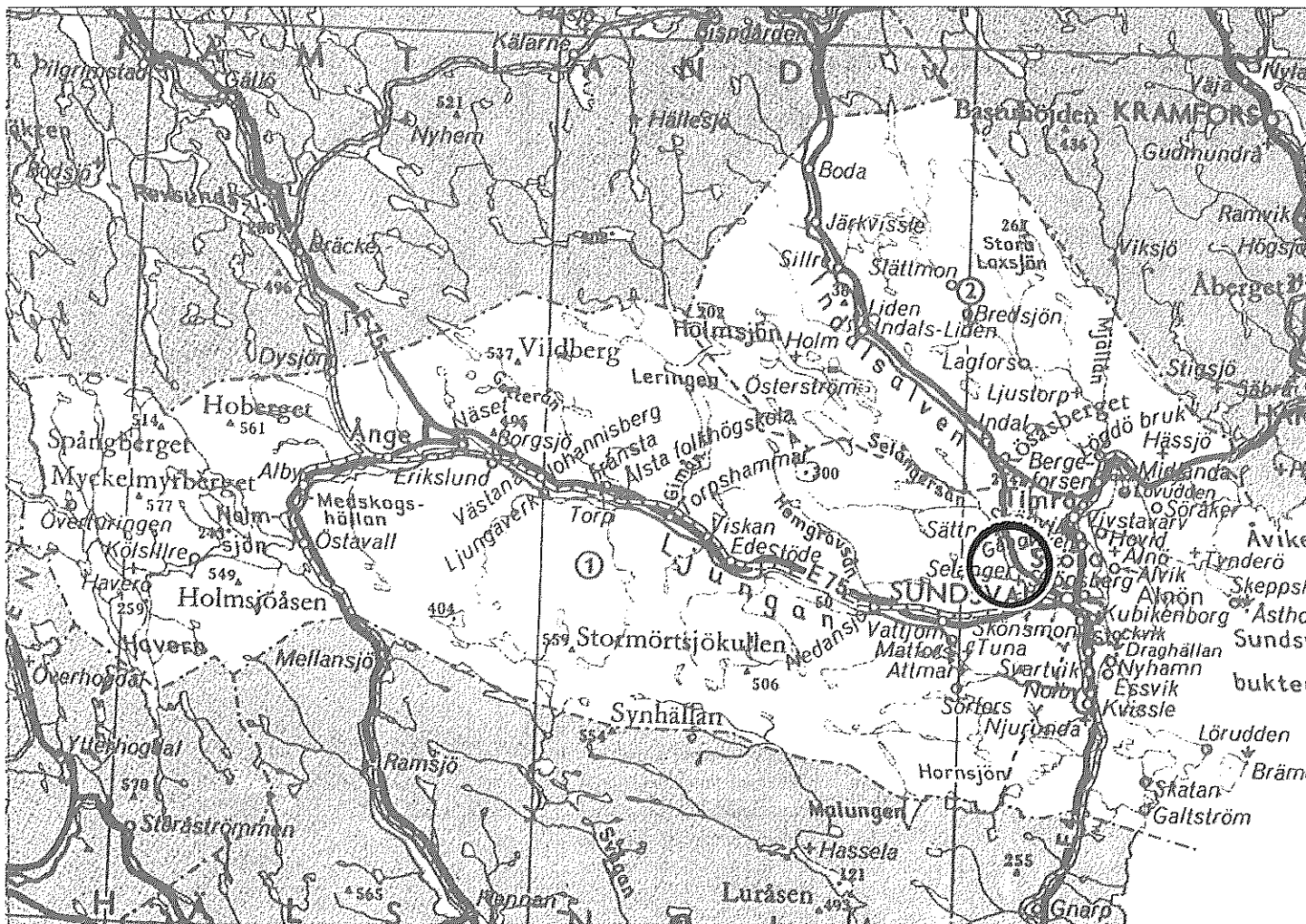
I närheten av kyrkruinen finner vi även ortnamnet Kungsnäs, ett minne om den kungsgård, där en av kungens fogdar (brytar) hade sitt säte under medeltiden. Gården nämns i Hälsingelagens beskrivning av rutten för konungsärens inspektionsresa.

Vägen till Selånger var en huvudled med en självklar fortsättning på land. Utgångspunkten för en av viktigaste av färdlederna mot Nidaros (*Trondheim*) fanns här, med rötter tillbaka i järnålder. Nidaroslederna var under den katolska medeltiden också de viktigaste pilgrimsvägarna i Norden, till S:t Olavs relikskrin i Nidaros dom-

kyrka. Man trodde nog också att helgonet självt hade färdats här med sin här på väg till sin död i slaget vid Stiklastad år 1030. Kanske var detta redan den väg på vilken den äldsta kristendomen och den kyrkliga organisationen spreds. En kungsgård var nog en lämplig utgångspunkt, så nära som kyrka och kungamakt var sammanflätade i tidig medeltid.

Från slutet av vikingatiden och början av 1100-talet stammar Medelpads 18 runstenar med inhuggna kors, liksom den berömda stenen på Frösön som omtalar att hela Jämtland kristnats genom Östman Gudfastsson - vad nu denna ordalydelse egentligen har för innebörd. Hamnplatsen vid Selånger bär i varje fall inte sitt namn utan grund.

Flera ortnamn på S:t Olof- (och andra närbesläktade som Pilgrim-fl) både vid kusten och i det hälsingska och jämtska inlandet vittnar om samma tradition. En annan S:t Olofshamn har undersökts av arkeologer på Drakön vid Hudiksvall och givit fynd från 1200- till 1400-tal (*Anders Huggert*).

S:T OLOFSHAMN VID SELÅNGER

Hamnen i Selånger nämns enda gången i en historisk källa år 1519, då Medelpads allmoge anhöll om att få den förklarad som frihamn. Men nystartade arkeologiska undersökningar har visat, att den existerade långt tidigare, troligen lika tidigt som hamnen på Drakön. Keramiken går tillbaka till 1200-talet. Importerad kalksten till kyrkobyggen har visat sig härröra från bl a Gävelbukten. S:t Olofshamn har, att döma av fynden, varit en betydande mötes- och marknadsplats. Med denna problematik arbetar ett forskningsprojekt om norrländska centralorter (Leif Grundberg).

VRAKFYNDETS BAKGRUND

Sundsvalls kommun har antagit ett miljöprogram för Selångersån med syfte att minska bräddat spill och regnvatten. Det var vid grävning för detta ledningssystem i botten av ån som vrakrester kom upp i skopan.

Detta parti av skeppsvraket låg på tre meters djup i schakrännan. Resten av skeppet ligger nedbäddat i lera, sand och dy. Det har också visat sig att vraket inte varit okänt i lokal tradition.

Samma dag som fyndet kom upp till ytan, 29/6 1994, inrapporterades det till Länsmuseet i Väster-norrlands län (*Härnösand*).

VRAKFYNDET

Vid sondering framgick att skeppsvraket är ca 17 m långt och intill 4 m brett. Den information man kunde utläsa av de bärgade delarna visar på ett klinkbygge med bordläggning i tio varv. Borden var 30-40 cm breda och 3 cm tjocka. Plankorna är klyvna/ utkilade ur furus-tockar, bilade och saknar alltså spår av sågning.

De första spåren av sågning för hand av bord är i södra Norden belagda kring år 1300, medan de första sågkvarnarna tycks komma i första halvan av 1400-talet. Detta kan tyda på ett lokalt, norrländskt, bygge.

En av bordläggningsplankorna hade också ett fasat urtag för en genomgående balkända, ett drag som vi känner från både koggar och helkinkade fartyg under högmedeltiden.

Spanten är kraftigt tillhuggna. Deras utformning saknar förfining, ett drag som återkommer i flera norrländska vrakfynd från senmedeltid (*Avafjärden i Västerbotten, Kallviken i Norrbotten*).

De spant som dokumenterades var upplångor och topptimmer. Spantfacksbredden, ca 50 cm, gav också ett medeltida intryck.

C-14-analys gav åldern BP (t/2=5568) 425, vilket innebär vid sigma 1 1434 (1446) i 1611, sigma 2 1412 (1446) i 1637. Resultatet bör bli ca 1450 e Kr.

I skeppsvraket påträffades också släckt kalk, som var bränd till klumpar, ett intressant faktum med tanke på andra fynd vid S:t Olofshamnen.

En större rapport om fyndet och fyndsammanhanget kommer att publiceras framlides.